

RAAP-RAPPORT 1372 (herziene eindversie)

**Plangebieden Scheldeplein/Walstraat,
voormalig P.Z.C., Kleine Kerkstraat en
Stenen Beer te Vlissingen (provincie
Zeeland)**

Gemeente Vlissingen

Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Vlissingen

Mevrouw ing. E. Jasperse

Postbus 3000

4380 GV Vlissingen

0118-487367

eje@vlissingen.nl

Titel: Plangebieden Scheldeplein/Walstraat, voormalig P.Z.C., Kleine Kerkstraat en Stenen Beer te Vlissingen (provincie Zeeland), gemeente Vlissingen; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: herziene eindversie

Datum: september 2006

Auteur: drs. M. Rietkerk

Projectcode: VLSK3

Bestandsnaam: RA1372-VLSK3.qxd

Projectleider: drs. M. Rietkerk

Projectmedewerker: drs. H. Abechri

Bevoegd gezag: Walcherse Archeologische Dienst

Mevrouw M. Burger

Postbus 70

4330 AB Middelburg

0118-678833 / 06-46718226

m.burger@middelburg.nl

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: niet van toepassing

Autorisatie: drs. P.A.M.M. van Kempen

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2006

RAAP Archeologisch adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Vlissingen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in mei 2006 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de bouw van woningen en winkelpanden in vier plangebieden ten zuiden van het in november 2005 onderzochte voormalige terrein van de Koninklijke Schelde Groep (KSG; Rietkerk, 2006). In het bureauonderzoek ligt de nadruk op de ligging en aard van de aanwezige of verwachte archeologische waarden in relatie tot aanwezige verstoringen en in relatie tot het toekomstige gebruik van de plangebieden.

Plangebied voormalig P.Z.C.

Voor het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruigen (Afzettingen van Duinkerke II). Deze vindplaatsen kunnen zich (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld bevinden.

Aan de Walstraat worden direct onder het maaiveld resten van muurwerk verwacht uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Dit muurwerk heeft een datering vanaf het einde van de 15e tot het einde van de 16e eeuw. Dat dit muurwerk is gebruikt als fundering voor de jongere bebouwing in het plangebied kan niet worden uitgesloten. Ten oosten van dit muurwerk wordt de middeleeuwse vestinggracht verwacht. Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering vanaf de 16e eeuw. De bebouwing is na de Tweede Wereldoorlog gesloopt. Als gevolg van de aanleg van de vestinggracht zullen eventuele archeologische resten uit oudere perioden zijn aangetast. In welke mate de archeologische resten uit latere perioden zijn aangetast als gevolg van latere bodemingrepen is niet bekend. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het voormalig KSG-terrein gebombardeerd. Mogelijk heeft de inslag van bommen verstoringen teweeg gebracht aan het bodemarchief. In 2004 is in plangebied voormalig P.Z.C. de tijdelijke HEMA gebouwd. Het terrein is toen bezocht door schatgravers. Welke schade zijn hebben aangericht is niet bekend. Met name beer- en waterputten kunnen door hun werkzaamheden zijn aangetast.

Voor plangebied voormalig P.Z.C. wordt een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een archeologische begeleiding van de sloopwerkzaamheden en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen.

Op basis van de gegevens uit deze onderzoeken kan worden vastgesteld of een proefsleuvenonderzoek noodzakelijk is om de behoudenswaardigheid van de archeologische resten vast te stellen.

Voorafgaand aan de archeologische begeleiding van de sloop dient een Programma van Eisen te worden opgesteld door een senior-archeoloog.

Geadviseerd wordt om, indien het organisatorisch en plantechisch mogelijk is, dit plangebied toe te voegen aan het reeds opgestelde Programma van Eisen voor de archeologische begeleiding van de sloop voor het voormalig KSG-terrein. Er wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen naar eventuele vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen.

Plangebied Kleine Kerkstraat

Voor het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Deze vindplaatsen kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen.

Uit de Late Middeleeuwen worden direct onder het maaiveld resten van de Middelburgse Schuitvlot verwacht. Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering vanaf de 16e eeuw. De bebouwing is na de Tweede Wereldoorlog gesloopt. In de huidige situatie is plangebied Kleine Kerkstraat voorzien van een parkeerterrein.

Resten uit de Vroege Middeleeuwen zullen als gevolg van de waterloop de Middeleeuwse Schuitvlot grotendeels zijn aangetast. In welke mate de archeologische resten uit jongere perioden zijn aangetast als gevolg van latere bodemingrepen is niet bekend. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het voormalig KSG-terrein gebombardeerd. Mogelijk heeft de inslag van bommen verstoringen teweeg gebracht aan het bodemarchief.

Voor het plangebied Kleine Kerkstraat wordt een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen om de dikte van de archeologische laag vast te stellen. En om te bepalen of zich in het plangebied nog resten uit de Vroege Middeleeuwen bevinden. Op basis van de gegevens uit het booronderzoek kan vervolgens een proefsleuvenonderzoek worden uitgevoerd om de behoudenswaardigheid van de archeologische resten vast te stellen. Voor aanvang van een proefsleuvenonderzoek dient een Programma van Eisen te worden opgesteld door een senior-archeoloog.

Plangebied Stenen Beer

Voor het uiterst westelijke gedeelte van het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen zich (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld bevinden. Voor het overige deel van het plangebied geldt een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit met name de IJzertijd en Romeinse tijd op mogelijk intacte delen van het Hollandveen.

Het plangebied ligt op de in 1581 aangelegde en in 1909 gedempte Pottelhaven. De ondergrond direct onder het maaiveld zal grotendeels uit in 1909 aangebrachte grond bestaan. Voor deze ondergrond geldt een lage archeologische verwachting. Alleen langs de randen van het plangebied zal de ondergrond direct onder het maaiveld bestaan uit kaden en beschoeiingen met een oudere oorsprong.

Mogelijk bevinden zich aan de oostzijde van het plangebied resten van de citadel uit 1571 in de ondergrond. Het is niet uitgesloten dat het muurwerk van deze citadel is gebruikt als onderdeel van de kademuur van de Pottelhaven. Voor de oostelijke rand van het plangebied geldt dan ook een hoge archeologische verwachting voor resten van de citadel.

De aanleg van de Pottelhaven zal zeker de eventueel aanwezige vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen met een datering vanaf de Vroege Middeleeuwen in het uiterst westelijke gedeelte van het plangebied hebben aangetast. Voor het overige deel van het plangebied geldt een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit met name de IJzertijd en Romeinse tijd op mogelijk intacte delen van het Hollandveen. Op welke diepte dit Hollandveen kan worden verwacht, is niet precies bekend. De kans is echter groot dat de eventuele vindplaatsen op het veen zijn aangetast door de aanleg van de Pottelhaven.

Voor het plangebied Stenen Beer wordt aanbevolen de randen van het plangebied, waar kaden worden verwacht verder te onderzoeken.

Dit is met name van belang voor de oostzijde van het plangebied om de relatie tussen de Pottelhaven en de citadel vast te stellen. Voor het opsporen van muurresten is een booronderzoek niet de geschikte methode.

Derhalve wordt een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een proefsleuvenonderzoek aan de oostzijde van het plangebied en een archeologische begeleiding voor de overige randen van het plangebied, waar kaden worden verwacht. Voor aanvang van dit onderzoek dient een Programma van Eisen te worden opgesteld door een senior-archeoloog

Er wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen naar eventuele vindplaatsen uit de IJzertijd tot en met de Vroege Middeleeuwen.

Plangebied Scheldeplein/Walstraat

Vanwege de ligging in een zone met een hoge trefkans geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen. Op basis van historische gegevens worden aan de Walstraat resten van vestingwerken uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd verwacht, zoals muurwerk (middeleeuwse periode) en aarden wallen, met een datering vanaf het einde van de 15e tot in het begin van de 17e eeuw. Het kan niet worden uitgesloten dat het muurwerk is gebruikt als fundering voor de jongere bebouwing in het plangebied. Ten oosten van het muurwerk en de aarden wallen (dus in het plangebied) wordt de vestinggracht verwacht. De vestinggracht zal eventuele oudere archeologische vindplaatsen op de kreekruggen hebben aangetast.

Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering in de 17e en 18e eeuw. De resten bevinden zich (behoudens eventueel aanwezige ophogingen) dicht onder het maaiveld.

In de 19e en 20e eeuw maakte het plangebied deel uit van de scheepswerf.

In 1988 zijn alle funderingen en kelders van deze scheepswerf op de kop van de Scheldewerf gesloopt. Dit geldt ook voor de nagelwerkplaats ter plaatse van het plangebied. Aangenomen wordt dat bij de sloop van de funderingen van de nagelwerkplaats ook de aanwezige oudere funderingen zijn verwijderd. Dit wordt bevestigd door de heer Hendrikse. In het plangebied worden derhalve geen archeologische resten meer verwacht.

Voor plangebied Scheldeplein/Walstraat wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Inhoud

3	Samenvatting
8	1 Inleiding
	1.1 Kader en doelstelling
	1.2 Onderzoeksopzet en richtlijnen
10	2 Bureauonderzoek
	2.1 Methoden
	2.2 Resultaten
24	3 Conclusies en aanbevelingen
	3.1 Conclusies
	3.2 Aanbevelingen (figuur 5)
30	Literatuur
31	Gebruikte afkortingen
31	Verklarende woordenlijst
31	Overzicht van figuren en tabellen

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de gemeente Vlissingen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in november 2005 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met herontwikkeling van het terrein van de Koninklijke Schelde Groep (KSG) tot een nieuwe stadswijk (Dokkershaven) in de gemeente Vlissingen in de Provincie Zeeland (Rietkerk, 2006). Tijdens dit onderzoek zijn echter niet alle plangebieden uit het deelgebied Binnenstad (zuidzijde dok) en deelgebied Kaden onderzocht. Dit bureauonderzoek is alsnog uitgevoerd in mei 2006. De resultaten worden beschreven in dit rapport. In dit bureauonderzoek worden 4 plangebieden ten zuiden en westen van het in november 2005 onderzochte voormalig KSG-terrein besproken (figuur 1):

- plangebied Stenen Beer
- plangebied voormalig P.Z.C. (Provinciale Zeeuwse Courant)
- plangebied Kleine Kerkstraat
- plangebied Scheldeplein/Walstraat

In deze plangebieden is de bouw van woningen en winkelpanden gepland. In plangebied Kleine Kerkstraat zijn 4 appartementen en 15 grondgebonden woningen gepland. In plangebied voormalig P.Z.C. worden 10 nieuwe appartementen gebouwd. In plangebied Stenen Beer worden 18 grondgebonden woningen gebouwd. In plangebied Scheldeplein/Walstraat tot slot worden in het verlengde van de al bestaande huizenrij 10 appartementen gebouwd.

De ontgravingsdiepte ten behoeve van deze nieuwbouw zal in al deze plangebieden maximaal 1 m -Mv bedragen. De panden worden onderheid. Tot op welke diepte deze heiwerkzaamheden plaatsvinden, is nog niet bekend.

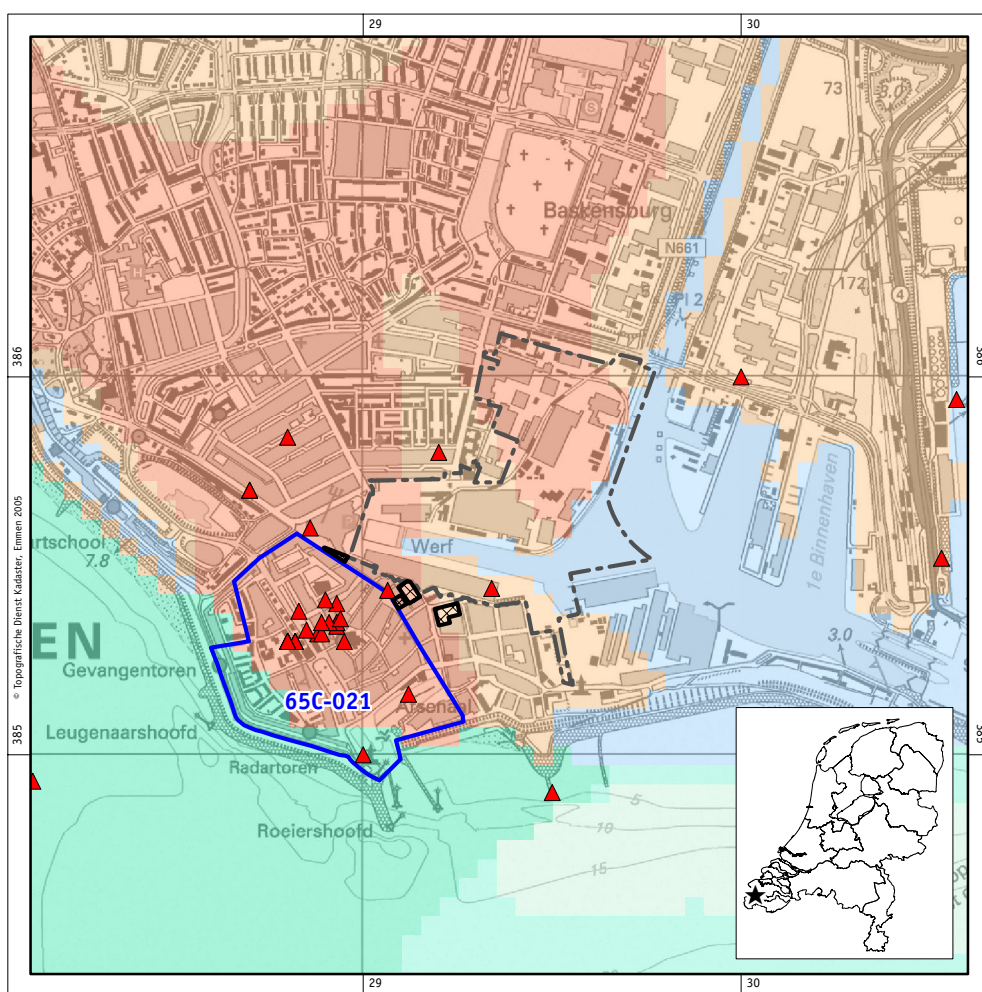
Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Op de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart Walcheren (Burger, 2006) staan de plangebieden aangegeven in de historische kern. Voor historische kernen geldt een hoge archeologische verwachting voor overblijfselen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. In principe wordt voor deze overblijfselen behoud in situ nagestreefd. Doel van het onderzoek was om de gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen en op basis daarvan advies uit te brengen aan de gemeente ten aanzien van de omgang met archeologische waarden binnen de plangebieden.

1.2 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd volgens de eisen die in de provincie Zeeland aan een bureauonderzoek worden gesteld (Provincie Zeeland, 2004, 5).

RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en die valt onder de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in dit rapport beschreven (zie verklarende woordenlijst).

Figuur 1. De ligging van de plangebieden (gearceerd) ten zuiden en oosten van het reeds onderzochte voormalige KSG-terrein (onderbroken lijn) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terrein (blauw) en IKAW; inzet: ligging in Nederland (ster).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

In het bureauonderzoek ligt de nadruk op de ligging en aard van de aanwezige of verwachte archeologische waarden in relatie tot aanwezige verstoringen en in relatie tot het toekomstige gebruik van de plangebieden.

In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij de plangebieden zijn het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort en het Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) geraadpleegd.

In de plangebieden liggen geen terreinen die op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) staan vermeld. Wel bevinden de plangebieden zich direct ten noorden van de historische stadskern van Vlissingen. Dit terrein staat op de AMK geregistreerd als terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 65C-021; Monumentnummer 13430; figuur 1) en wordt aan de noordzijde begrensd door de Walstraat.

Verder zijn de (amateur-archeologen) dhr. H. Hoek en dhr. P. Hendrikse geraadpleegd. Alleen de heer Hendrikse kon informatie over de plangebieden verschaffen.

Om de archeologische verwachting voor de Prehistorie tot en met de Vroege Middeleeuwen te bepalen is voor de ondiepe ondergrond gebruik gemaakt van de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005; figuur 1).

Voor het bepalen van de archeologische verwachting voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zijn historische gegevens als leidraad gebruikt.

Hiervoor is gebruik gemaakt van literatuur en historische kaarten. Historisch kaartmateriaal weerspiegelt de ontwikkeling van het plangebied door de eeuwen heen. Het kaartmateriaal is dan ook gebruikt om de ligging van archeologische resten binnen het plangebied te bepalen.

Kadastrale kaarten worden vanaf de 19e eeuw gemaakt. In tegenstelling tot veel andere historische kaarten zijn deze redelijk schaalvast. Daardoor was het mogelijk de huidige topografie te projecteren op de kadastrale minuut uit 1824 (Gemeente Vlissingen sectie D, genaamd Nieuwe Stad in één blad; www.dewoonomgeving.nl).

Aan de hand van deze projectie aangevuld met gegevens afkomstig van oudere kaarten, kon een reconstructie worden gemaakt van de ligging van huizen en andere structuren binnen de grenzen van het plangebied.

P.K. Dommissee heeft in 1909 een projectie gemaakt van de citadel en alle opeenvolgende vestingwerken op de toenmalige topografie van de stad (aanwezig

in het gemeentearchief Vlissingen). Deze projectie is geraadpleegd voor de reconstructie van de citadel van de hertog van Alva en van de vestingwerken uit de 16e eeuw.

Tot slot zijn gegevens uit het archief van Vlissingen verzameld om verstoringen in kaart te brengen (gegevens aangeleverd door de WAD).

In § 2.2 worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Omdat de geologie en historie voor alle vier de plangebieden grote overeenkomsten vertonen, zijn deze niet afzonderlijk per plangebied beschreven. Dit geldt wel voor de ruimtelijke ontwikkeling, de archeologie en de archeologische verwachting. Op basis van het bureauonderzoek worden in hoofdstuk 3 conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan per plangebied.

2.2 Resultaten

2.2.1 Geologie

De plangebieden zijn als 'niet-gekarteed' weergegeven op zowel de bodemkundige, geologische als geomorfologische kaart (resp. DLO-Staring Centrum/Stiboka, 1994; RGD, 1972; Stiboka, 1986) vanwege de ligging in de bebouwde kom. Uit extrapolatie van gegevens uit de directe omgeving kan niettemin een globale indruk verkregen worden van de geologische kenmerken van de plangebieden. De ondergrond in de plangebieden bestaat geologisch gezien uit Afzettingen van Duinkerke II. Mogelijk is onder deze afzettingen Hollandveen aanwezig (RGD, 1972). De geologie van de plangebieden is vergelijkbaar met die van het voormalig KSG-terrein. Voor het plangebied voormalig KSG-terrein is in de cultuurhistorische verkenning een beschrijving opgenomen van de geologie voor zowel de zone met een hoge als de zone met een middelhoge trefkans op de IKAW (Bloemink e.a., 2005; figuur 1). De plangebieden voormalig P.Z.C., Kleine Kerkstraat en Scheldeplein/Walstraat liggen in een zone met een hoge trefkans voor archeologische waarden op de IKAW (figuur 1).

Volgens de beschrijving in de cultuurhistorische verkenning wordt de geologie binnen de zones met een hoge trefkans gekenmerkt door de aanwezigheid van kreekruigen (Afzettingen van Duinkerke II). Hier zal het Hollandveen zijn geërodeerd.

Het plangebied Stenen Beer bevindt zich grotendeels in een zone met een middelhoge trefkans op het aantreffen van archeologische waarden. Slechts een klein gedeelte van de westzijde van het plangebied valt in een zone met een hoge trefkans.

Voor de zones met een middelhoge trefkans wordt de geologie gekenmerkt door de mogelijke aanwezigheid van Hollandveen onder de Afzettingen van Duinkerke II (Bloemink e.a., 2005: 39-40).

Op welke diepte dit Hollandveen kan worden verwacht, is niet precies bekend. In plangebied Oude Markt-Spuistraat is tijdens een booronderzoek het Hollandveen aangetroffen op 5,75 m -Mv. In welke mate dit gebied in de loop van de tijd is opgehoogd blijkt echter niet uit dit onderzoek (Van Kempen, 2002: 20).

Figuur 2. Globale ligging van de plangebieden (onderbroken lijn) op de kaart van Vlissingen in 1649 door J. Blaeu.

2.2.2 Historie

De plangebieden liggen ten noordoosten van de binnenstad van Vlissingen. Dit gebied lag tot in de tweede helft van de 16e eeuw direct buiten de omwalling rondom de stad. Dit blijkt uit de kaart van Jacob van Deventer van Vlissingen uit circa 1550 (De Klerk, 1992: kaart 93b). Deze omwalling werd aan het einde van de 15e eeuw aangelegd (kort na 1477) ongeveer ter plaatse van de huidige Walstraat. De omwalling bestond toen uit een gracht met daarachter een aarden wal met palissaden. In 1489 liet Filips van Bourgondië de stad ommuren (Sakkers, 2004). In 1571 werd aan de oostzijde buiten de stadswallen door Hertog Alva begonnen met de bouw van een citadel. Een jaar later (in 1572) werd de citadel geslecht, nadat de bevolking van Vlissingen de Spanjaarden had verdreven. Vanaf dat jaar werd de stad aan de oostzijde uitgebreid met de aanleg van de Nieuwstad. In de ruimte tussen de oude binnenstad en de Nieuwstad werd in 1581 een haven aangelegd, de zogenaamde Pottekaai of Pottehaven. Deze haven is pas in 1909 gedempt. Ook ten westen van deze haven werd de stad uitgebreid met bebouwing. Aan de buitenzijde van de uitbreidingen werden verdedigingswerken aangelegd. Op de kaart *Filissinga* van Giuccardini uit 1617 staan deze verdedigingswerken weergegeven. Deze bestonden uit aarden wallen omringd door een gracht (De Kruijf e.a., 2004, 122). Volgens de projectie van P.K. Dommissie wordt het grootste gedeelte van deze vestingwerken gevormd door de oorspronkelijke citadel. Het westelijke gedeelte van de vestingwerken is hier niet uit ontstaan. Hier volgen de vestingwerken gedeeltelijk hetzelfde tracé als de vestingwerken uit de Late Middeleeuwen.

In het begin van de 17e eeuw werd de stad uitgebreid met nieuwe havens buiten de stad (Dok- en Marine of Voorhaven). Om ook de havens te beschermen tegen invallen van buiten werd in de periode 1609-1615 onder prins Maurits rondom de stad de vesting Vlissingen aangelegd. Hiermee verloren de vestingwerken uit de 16e eeuw hun functie. Op de kaart van Blaeu uit 1649 is de toenmalige situatie weergegeven (Noordegraaf, 1985: 173; figuur 2). De vestingwerken uit het einde van de 16e eeuw hebben op deze kaart plaatsgemaakt voor huizen, straten en havens. De bebouwing uit de 16e en 17e eeuw bevond zich vanaf toen aan kaden en havens. Daarom kan worden aangenomen dat zeker in een gedeelte van de panden bedrijfjes of pakhuizen gevestigd waren.

2.2.3 Resultaten per plangebied

Plangebied voormalig P.Z.C. en plangebied Kleine Kerkstraat

De plangebieden

Beide plangebieden liggen vlak bij elkaar, aan weerszijden van de Vlamingstraat. Omdat de ontwikkeling van beide plangebieden door de tijd heen veel overeenkomsten vertoont, worden zij in deze paragraaf samen beschreven.

Plangebied Kleine Kerkstraat (circa 1795 m²; figuur 4: B) betreft een parkeerterrein dat zich bevindt tussen de Kleine Kerkstraat in het noordoosten en de Vlamingstraat in het zuidwesten. Plangebied voormalig P.Z.C. (circa 703 m²; figuur 4: A) ligt

direct ten zuidwesten hiervan. Op dit terrein is een tijdelijk winkelpand van de HEMA gevestigd. Dit plangebied wordt aan de noordoostzijde begrensd door de Vlamingstraat en aan de zuidwestzijde door de Walstraat.

Plangebied voormalig P.Z.C.	
Centrumcoördinaten:	29.100/385.405
kaartblad van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000):	65C
Kadastrale nummers:	Gemeente: Vlissingen Sectie: E Perceelsnummer: 3664

Plangebied Kleine Kerkstraat	
Centrumcoördinaten:	29.125/385.430
Kaartblad van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000):	65C
Kadastrale nummers:	Gemeente: Vlissingen Sectie: E Perceelsnummer: 3664

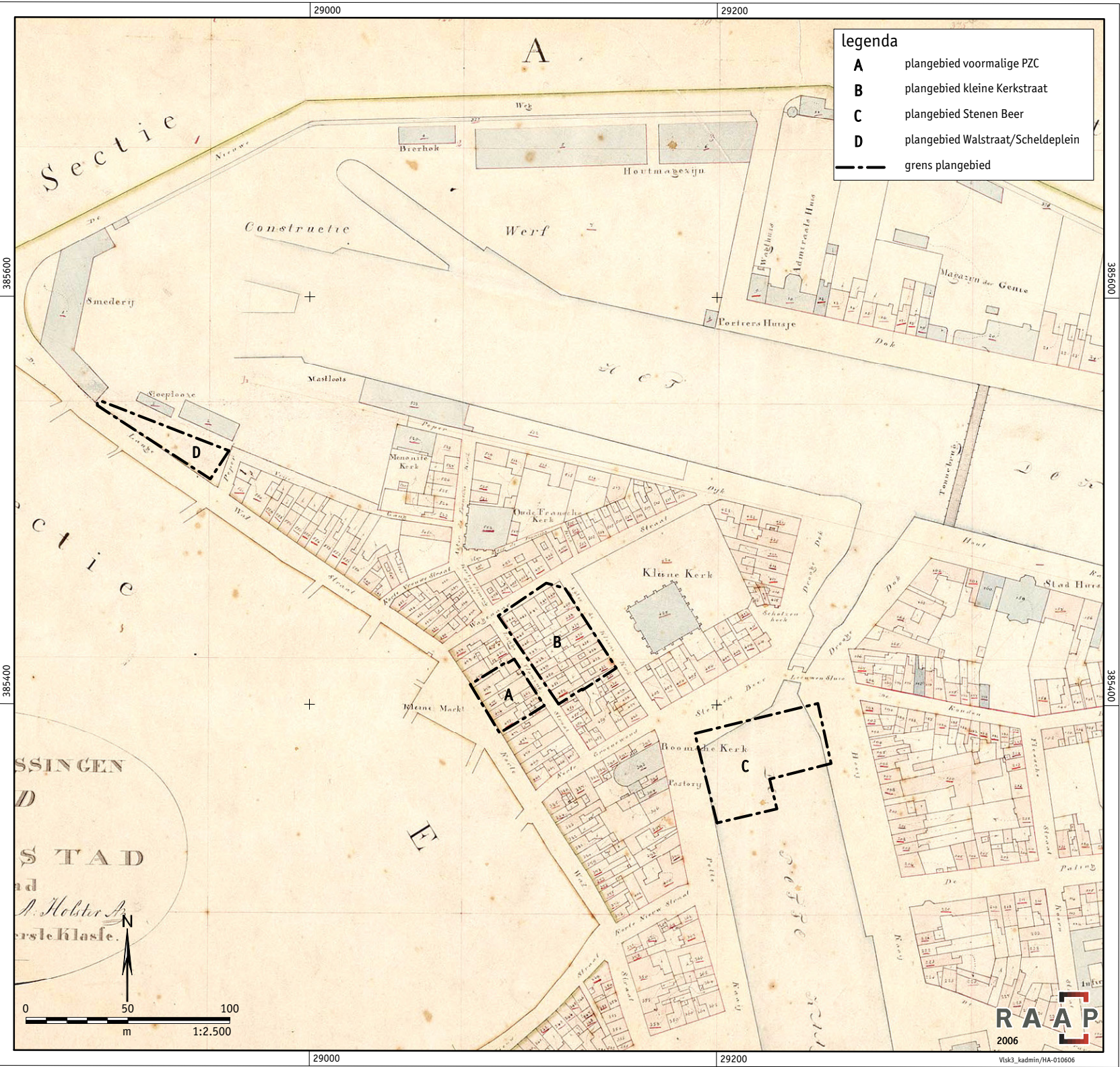
Ruimtelijke ontwikkeling

De plangebieden bevonden zich tot het einde van de 16e eeuw buiten de toenmalige stad. De grens van die stad kan worden gesitueerd ter hoogte van de huidige Walstraat. Hier bevond zich de middeleeuwse omwalling uit het einde van de 15e eeuw. Ten oosten van deze omwalling lag de toenmalige vestinggracht. De breedte daarvan is niet precies bekend. Volgens de projectie van Dommissie uit 1909 vormt de Vlamingstraat de grens van de toenmalige gracht.

Ter plaatse van de plangebieden kwam in de Middeleeuwen het water met de naam de Middelburgse Schuitvlot de stad binnen. Iets ten noordwesten van de plangebieden werd in de 16e eeuw de Blauwpoort gebouwd. De Blauwpoort, de Middelburgse Schuitvlot en de vestinggracht zijn zichtbaar op de kaart van Jacob van Deventer van Vlissingen uit circa 1550 (De Klerk, 1992: kaart 93b).

Aan het einde van de 16e eeuw werden de plangebieden bij de stad getrokken en voorzien van bebouwing. De gracht en de Middelburgse Schuitvlot werden gedempt en de stadspoort en de stadsmuur werden gesloopt. In de huidige situatie is in beide plangebieden geen bebouwing aanwezig: de bebouwing is in de periode na de Tweede Wereldoorlog gesloopt. Op basis van de projectie van de kadastrale minuut uit 1824 op de huidige topografie is de ligging van de toenmalige bebouwing gereconstrueerd (figuur 3). Aangenomen wordt dat de ligging van deze bebouwing haar oorsprong kent in de 16e eeuw en dus niet veel af zal wijken van de situatie in die periode.

Over de nijverheid die plaatsvond in deze panden is niet veel bekend. Uit een onderzoek naar het plangebied uit 2002 van de heer A. Tramper, archivaris van het gemeentearchief van Vlissingen, is bekend dat rond 1700 op Walstraat 56 een glazenmaker met de naam Rombout Smit woonde.

Figuur 3. Projectie van de plangebieden (onderbroken lijn) op de kadastrale minuut uit 1824.

Archeologie

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005; figuur 1) bevinden de plangebieden zich grotendeels in een zone met een hoge kans op het aantreffen van archeologische waarden.

In de plangebieden liggen geen terreinen die op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) staan vermeld. Wel bevinden de plangebieden zich direct ten noorden van de historische stadskern van Vlissingen. Dit terrein staat op de AMK geregistreerd als terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 65C-021; Monumentnummer 13430; figuur 1) en wordt aan de noordzijde begrensd door de Walstraat.

In ARCHIS staat één archeologische vindplaats geregistreerd uit de directe omgeving van de plangebieden (ARCHIS-waarnemingsnummer 52280). Het betreft een waarneming op de hoek van de Walstraat en de Wagenaarstraat van een doorsnede van een muur van moppen, tijdens niet-archeologisch graafwerk in 1987. Dit muurwerk wordt geïnterpreteerd als gedeelte van de stadsmuur van Vlissingen. Uit een onderzoek naar het plangebied van de heer A. Tramper, archivaris van het gemeentearchief van Vlissingen, blijkt dat circa 1900 bij rioleringswerkzaamheden resten muurwerk zijn opgegraven voor het pand Walstraat 58. In 1967 werden voor de panden Walstraat 62-66 (direct ten noordwesten van het plangebied) restanten opgegraven van de voormalige Oost-of Blauwpoort.

In het Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) zijn geen aanvullende gegevens beschikbaar ten aanzien van de plangebieden.

Archeologische verwachting

Vanwege de ligging in een zone met een hoge trefkans geldt voor beide plangebieden een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen.

Tevens kunnen resten worden verwacht uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Voor het bepalen van de archeologische verwachting zijn voor deze perioden historische gegevens als leidraad gebruikt.

In plangebied voormalig P.Z.C. worden de funderingsresten van de middeleeuwse stadsmuur verwacht aan de Walstraat. Dit muurwerk heeft een datering vanaf het eind van de 15e tot het eind van de 16e eeuw. Dat dit muurwerk is gebruikt als fundering voor de jongere bebouwing in het plangebied kan niet worden uitgesloten. Ten oosten van dit muurwerk wordt de middeleeuwse gracht verwacht. De Middelburgse Schuitvlot zal in het plangebied voormalig P.Z.C. als gevolg van de aanleg van de gracht dan ook zijn verdwenen.

De breedte van de vestinggracht is niet precies bekend. Volgens Dommissie reikte deze tot aan de Vlamingstraat. Het is dus niet duidelijk of ook in plangebied Kleine Kerkstraat resten van deze gracht aanwezig kunnen zijn. Indien dit niet het geval is, dan kunnen resten van de Middelburgse Schuitvlot uit de Middeleeuwen worden verwacht.

Op basis van de historische gegevens worden in beide plangebieden archeologische resten verwacht (figuren 2 en 3) van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering vanaf de 16e eeuw. De bebouwing zal niet alleen gebruikt zijn voor bewoning. Ook kunnen zich hier de resten van kleine bedrijfjes bevinden, zoals de archeologische resten van een glazenmakerij van rond 1700 in het plangebied voormalig P.Z.C.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
VME	kreekrug	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
LME	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	stadsmuur (fundamenten), vestgracht, Middelburgse Schuitvlot, omwalling
NT	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten, grondsporen e.d.)

Tabel 2. Archeologische verwachting per laag, plangebieden Voormalig P.Z.C. en Kleine Kerkstraat.

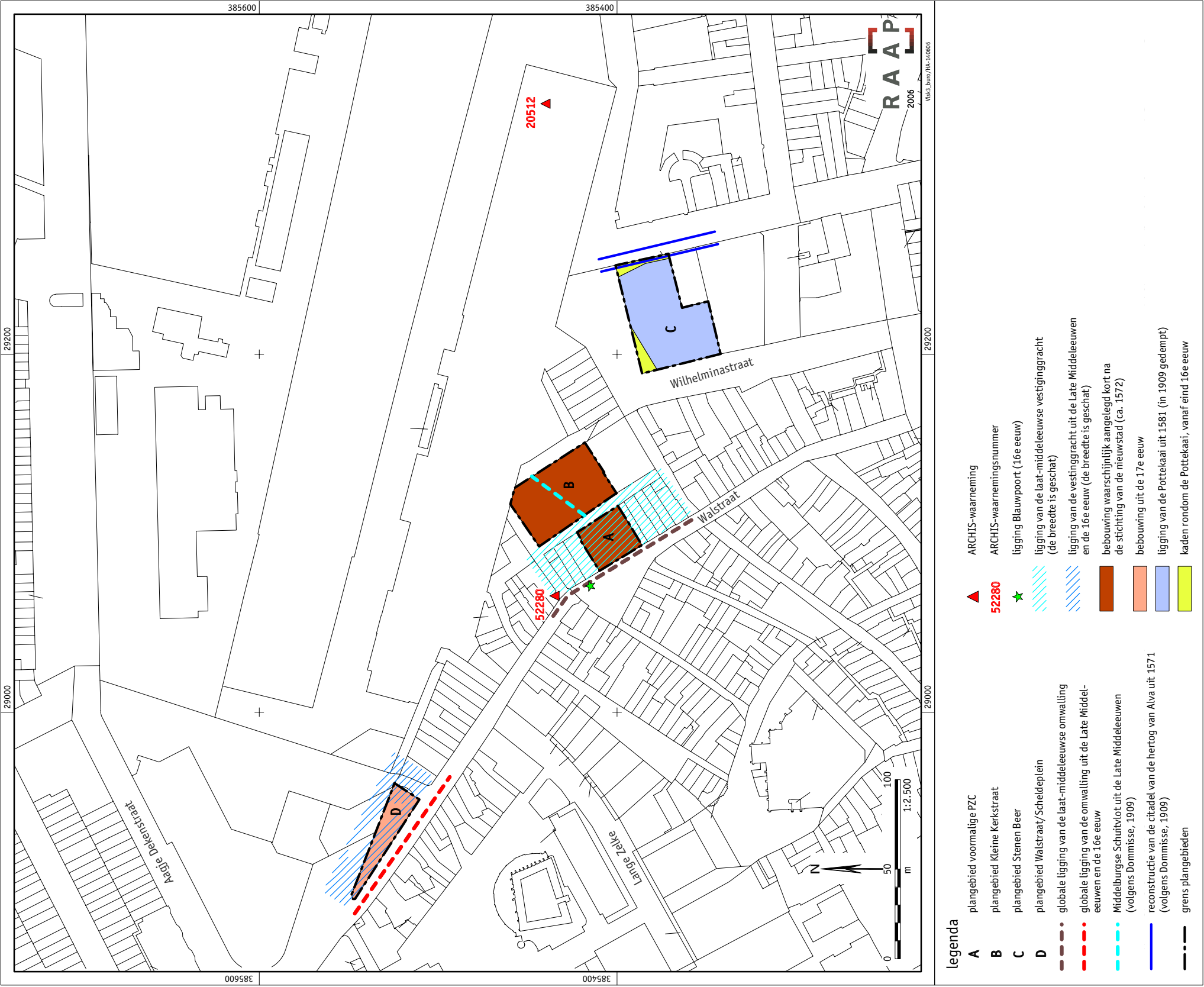
Verstoringen

De middeleeuwse vestinggracht zal zeker de eventueel aanwezige vindplaatsen uit oudere perioden op de kreekrug hebben aangetast in plangebied voormalig P.Z.C. Mogelijk zijn ook de eventueel aanwezige vindplaatsen in plangebied Kleine Kerkstraat aangetast.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het voormalig KSG-terrein gebombardeerd. Ook ten zuiden van dit terrein zijn bommen ingeslagen (Saricon, 2005: afb. 6 en afb. 8). Mogelijk heeft de inslag van bommen verstoringen teweeg gebracht aan het bodemarchief.

De bebouwing met een datering vanaf de 16e eeuw in plangebied Kleine Kerkstraat is in de periode na de Tweede Wereldoorlog gesloopt. Volgens de heer Hendrikse (amateur-archeoloog) is na de oorlog in dit plangebied de drukkerij van het P.Z.C. gevestigd geweest. Deze nam een groot gedeelte van het plangebied in beslag. Deze drukkerij is eind jaren zeventig van de 20e eeuw gesloopt. De heer Hendrikse was bij deze sloop aanwezig. Tijdens de sloop bleek dat de drukkerij en zeer solide fundering had. Tijdens de sloop zijn keldertjes en beerputten leeggeschept. De aannemer heeft tijdens zijn sloopwerkzaamheden oude funderingen verwijderd. In de huidige situatie is plangebied Kleine Kerkstraat voorzien van een parkeerterrein.

In 2004 is op de locatie voormalig P.Z.C. de tijdelijke HEMA gebouwd. Uit gegevens uit ARCHIS blijkt dat het terrein toen is bezocht door schatgravers. Welke schade zij hebben aangericht, is niet precies bekend. Volgens de heer Hendrikse zijn, toen het terrein braak lag voor aanvang van de bouw van de tijdelijke HEMA, kelders en funderingen leeggeschept, maar zijn de funderingen, putten en dergelijke nog aanwezig.

Figuur 4. Resultaten bureauonderzoek.

Plangebied Stenen Beer

Plangebied

Het plangebied Stenen Beer (2327 m²; figuur 4: C) betreft een parkeerterrein. Dit plangebied wordt omsloten door de Stenen Beer in het noorden, de Hendrikstraat in het oosten en de Wilhelminastraat in het westen. Aan de zuidzijde wordt dit plangebied begrensd door de aanwezige bebouwing.

Centrumcoördinaten:	29.220/385.375
Kaartblad van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000):	65C
Kadastrale nummers:	Gemeente: Vlissingen Sectie: E Perceelsnummer: 3686

Ruimtelijke ontwikkeling

Op basis van de projectie van de kadastrale minuut uit 1824 op de huidige topografie is de ligging van de voormalige Pottelhaven gereconstrueerd (figuur 3). Hieruit blijkt dat het plangebied zich bevindt ter plaatse van deze in 1909 gedempte haven. De haven werd in 1581 aangelegd tussen de oude binnenstad en de Nieuwstad. Deze Nieuwstad wordt gesitueerd op de plaats waar in 1571 door Hertog Alva werd begonnen met de bouw van een citadel.

P.K. Domisse heeft de ligging van deze citadel gereconstrueerd. Volgens deze reconstructie lag één van de bastions van deze citadel direct ten oosten van de latere Pottelhaven, ter hoogte van de huidige Hendrikstraat. De haven is dus waarschijnlijk direct ten oosten van de citadel aangelegd. Mogelijk is het muurwerk van de citadel gebruikt als kademuur voor de haven.

In 1909 werd de Pottelhaven gedempt. Op de plaats van de voormalige haven werd in 1910 het postkantoor gebouwd. In de huidige situatie is het postkantoor gesloopt. In het plangebied ligt nu een parkeerterrein.

Archeologie

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005; figuur 1) bevindt het plangebied zich grotendeels in een zone met een middelhoge kans op het aantreffen van archeologische waarden. Een klein gedeelte van de westzijde van het plangebied valt in een zone met een hoge trefkans.

In het plangebied liggen geen terreinen die op de AMK staan vermeld.

In ARCHIS staat één archeologische vindplaats geregistreerd uit de omgeving van het plangebied (ARCHIS-waarnemingsnummer 20512). Volgens deze vermelding is in 1986 ter plaatse van de Koudenhoek, bij het voormalige van Dishoeckhuis, zwaar muurwerk aangetroffen. Het betrof muurwerk met een breedte van 1,25 m, opgebouwd uit stenen met een formaat van 20 x 8 x 4,5 cm. Er is niets bekend over de diepte waarop dit muurwerk is aangetroffen. Volgens de vermelding in ARCHIS kan dit muurwerk waarschijnlijk in verband worden gebracht met de citadel van Hertog Alva. Uit gegevens uit het Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) blijkt dat dit muurwerk zich achter in de tuin van het van Dishoeckhuis bevond.

Dit is in de directe nabijheid van de ligging volgens de projectie van de citadel door Dommisse uit 1909.

Volgens de heer Hendrikse is, toen het postkantoor er nog stond, voor het postkantoor langs een diepe sleuf gegraven in verband met de aanleg van een leiding aan de Stenen Beer. In deze sleuf heeft hij kademuren van de Pottelhaven waargenomen. De precieze locatie wist hij niet meer. Volgens zijn waarnemingen zou de haven minstens 5 tot 6 meter diep zijn geweest. De haven was opgevuld met zand en klei, waarin hij materiaal uit de 19e eeuw heeft aangetroffen. Het zand en de klei hadden een schoon voorkomen en waren niet zwart van kleur.

Archeologische verwachting

Voor het uiterst westelijke gedeelte van het plangebied met een hoge trefkans volgens de IKAW geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen.

Voor het overige plangebied met een middelhoge trefkans geldt een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit met name de IJzertijd en Romeinse tijd op mogelijk intacte delen van het Hollandveen. Het is niet precies bekend op welke diepte dit Hollandveen kan worden verwacht.

Voor het bepalen van de archeologische verwachting voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zijn historische gegevens als leidraad gebruikt. Hieruit blijkt dat resten van de Pottelhaven aanwezig kunnen zijn. Deze haven is echter pas in 1909 gedempt. De ondergrond direct onder het maaiveld zal dus grotendeels uit in 1909 aangebrachte grond bestaan. Alleen langs de randen van het plangebied zal de ondergrond direct onder het maaiveld bestaan uit kaden en beschoeiingen met een oudere oorsprong.

Mogelijk bevinden zich aan de oostzijde van het plangebied resten van de citadel in de ondergrond. Het is niet uitgesloten dat het muurwerk van deze citadel is gebruikt als onderdeel van de kademuur van de Pottelhaven.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
IJT-RT	Hollandveen (oostelijke deel plangebied)	onbekend	grondsporen, houten fundamentsresten, erfafscheidingen etc, Romeinse kalkovens
VME	kreekrug (uiterst westelijke deel plangebied)	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
NT	kreekrug/ ophoging	vanaf Mv	resten van de Pottelhaven (1581-1909); kadewerken en beschoeiingen; resten Citadel Alva (1571; oostzijde)

Tabel 3. Archeologische verwachting per laag, plangebied Stenen Beer.

Verstoringsen

De aanleg van de Pottelhaven zal zeker de eventueel aanwezige vindplaatsen op de kreekruggen hebben aangetast. De kans is groot dat ook de eventuele vindplaatsen op het veen zijn aangetast door de aanleg van deze haven. De aanleg van het postkantoor in 1910 zal niet veel verstoring van archeologische resten hebben veroorzaakt. Het gebouw stond bovenop de gedempte haven.

Plangebied Scheldeplein/Walstraat

Plangebied

Plangebied Scheldeplein/Walstraat (640 m²; figuur 4: D) bevindt zich direct ten zuidwesten van het grote, door middel van een bureauonderzoek onderzochte terrein ten noorden van de Walstraat. In de huidige situatie is het terrein gedeeltelijk in gebruik als winkelpand en gedeeltelijk als voetgangersgebied.

Centrumcoördinaten:	28.930/385.530
Kaartblad van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000):	65C
Kadastrale nummers:	Gemeente: Vlissingen Sectie: E Perceelsnummer: 3644 Sectie: C Perceelsnummer: 1956

Ruimtelijke ontwikkeling

Het plangebied bevond zich tot het begin van de 17e eeuw buiten de toenmalige stad. De grens van die stad kan worden gesitueerd ter hoogte van de huidige Walstraat. Hier bevond zich de middeleeuwse omwalling uit het einde van de 15e eeuw. Ten noorden van deze omwalling lag de toenmalige vestinggracht.

Na de stadsuitbreidingen in de 16e eeuw maakten de middeleeuwse vestingwerken plaats voor moderne vestingwerken. Deze bestonden uit aarden wallen omringd door een gracht (De Kruijf e.a., 2004: 122). Ter hoogte van het plangebied werden deze vestingwerken aangelegd op de Walstraat op de plaats van de middeleeuwse vestingwerken.

In het begin van de 17e eeuw maakten deze vestingwerken plaats voor bebouwing. Uit de kaart van Vlissingen van Blaeu uit 1649 blijkt dat zich ter hoogte van het plangebied, aan de oostzijde van de Walstraat, een rijtje huizen bevond (Noordegraaf, 1985: 173; figuur 2).

Op basis van de projectie van de kadastrale minuut uit 1824 op de huidige topografie is de ligging van deze bebouwing niet te reconstrueren (figuur 3). Het plangebied maakt dan al deel uit van de scheepswerf. Wanneer de bebouwing is gesloopt om plaats te maken voor de scheepswerf, is niet precies bekend. Op het plan van Vlissingen uit 1750, gemaakt door de Hattinga's, is ter plaatse van het plangebied nog bebouwing aangegeven (Bloemink e.a., 2005: 14).

Archeologie

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005; figuur 1) bevindt het plangebied zich in een zone met een hoge kans op het aantreffen van archeologische waarden.

In het plangebied liggen geen terreinen die op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) staan vermeld. Wel bevindt het plangebied zich direct ten noorden van de historische stadskern van Vlissingen. Dit terrein staat op de AMK geregistreerd als terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 65C-021; Monumentnummer 13430; figuur 1) en wordt aan de noordzijde begrensd door de Walstraat. In het Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) zijn geen aanvullende gegevens beschikbaar ten aanzien van het plangebied.

Archeologische verwachting

Vanwege de ligging in een zone met een hoge trefkans geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen.

Voor het bepalen van de archeologische verwachting voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zijn historische gegevens als leidraad gebruikt.

Op basis hiervan worden de volgende resten verwacht: aan de Walstraat worden resten van vestingwerken uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd verwacht, zoals muurwerk (middeleeuwse periode) en aarden wallen. Deze resten hebben een datering vanaf het einde van de 15e tot in het begin van de 17e eeuw. Het kan niet worden uitgesloten dat het muurwerk is gebruikt als fundering voor de (inmiddels weer gesloopte) jongere bebouwing in het plangebied. Ten oosten van het muurwerk en de aarden wallen (dus in het plangebied) wordt de vestinggracht verwacht.

Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering in de 17e en 18e eeuw. De resten bevinden zich (behoudens eventueel aanwezige ophogingen) dicht onder het maaiveld. De bebouwing zal niet alleen gebruikt zijn voor bewoning. Ook kunnen zich hier de resten van kleine bedrijfjes bevinden.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
VME	kreekrug	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
LME	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	stadsmuur (funderingen), wallen, vestgracht
NT	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	stadsmuur (funderingen), wallen, vestgracht, bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten, grondsporen e.d.)

Tabel 4. Archeologische verwachting per laag, plangebied Scheldeplein/Walstraat.

Verstoringsen

De vestinggracht uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zal zeker de eventueel aanwezige vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen op de kreekkrug hebben aangetast.

Tijdens de bombardementen van het KSG-terrein gedurende de Tweede Wereldoorlog is ter hoogte van het plangebied schade ontstaan ten gevolge van bomtreffers (Saricon, 2005: afb. 8). Of ook het bodemarchief is aangetast, is niet bekend.

In de 19e en 20e eeuw maakte het plangebied deel uit van de scheepswerf. Iets ten noorden van het plangebied bevonden zich de hellingbanen. Ter plaatse van het plangebied bevond zich de nagelwerkplaats.

Uit een sloopbestek uit 1988 (GAV, Dienst gemeentewerken 80-88, inv. nr. 21) blijkt dat in dat jaar de kraanbaan, de kademuur en alle funderingen en kelders op de kop van de Scheldewerf zijn gesloopt. Dit geldt ook voor de bebouwing ter plaatse van het plangebied. Aangenomen wordt dat bij de sloop van de funderingen van de nagelwerkplaats ook de aanwezige oudere resten van bebouwing zullen zijn verwijderd. Deze aanname wordt bevestigd door de heer Hendrikse. Hij is bij de sloop van de panden aanwezig geweest. Volgens zijn waarneming is de grond ter plaatse van het plangebied omwoeld en zijn funderingen verwijderd.

In de huidige situatie is het plangebied gedeeltelijk bebouwd met winkelpanden. Het is niet bekend tot op welke diepte deze bebouwing verstoring heeft veroorzaakt.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Plangebied voormalig P.Z.C.

Voor het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruigen (Afzettingen van Duinkerke II). Deze vindplaatsen kunnen zich (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld bevinden.

Aan de Walstraat worden direct onder het maaiveld resten van muurwerk verwacht uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Dit muurwerk heeft een datering vanaf het einde van de 15e tot het einde van de 16e eeuw. Dat dit muurwerk is gebruikt als fundering voor de jongere bebouwing in het plangebied kan niet worden uitgesloten. Ten oosten van dit muurwerk wordt de middeleeuwse vestinggracht verwacht. Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering vanaf de 16e eeuw. De bebouwing zal niet alleen gebruikt zijn voor bewoning. Ook kunnen zich hier de resten van kleine bedrijfjes bevinden, zoals de archeologische resten van een glazenmakerij uit circa 1700. De bebouwing is na de Tweede Wereldoorlog gesloopt.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
VME	kreekrug	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
LME	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	stadsmuur (fundamenten), vestgracht, omwalling
NT	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten, grondsporen e.d.)

Tabel 5. Archeologische verwachting per laag, plangebied Voormalig P.Z.C.

Als gevolg van de aanleg van de vestinggracht zullen eventuele archeologische resten uit oudere perioden zijn aangetast. In welke mate de archeologische resten uit latere perioden zijn aangetast als gevolg van latere bodemingrepen is niet bekend. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het voormalig KSG-terrein gebombardeerd. Mogelijk heeft de inslag van bommen verstoringen teweeg gebracht aan het bodemarchief.

In 2004 is in plangebied voormalig P.Z.C. de tijdelijke HEMA gebouwd. Het terrein is toen bezocht door schatgravers. Welke schade zijn hebben aangericht, is niet bekend. Met name beer- en waterputten kunnen door hun werkzaamheden zijn aangetast.

Plangebied Kleine Kerkstraat

Voor het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruigen (Afzettingen van Duinkerke II). Deze vindplaatsen kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen.

Uit de Late Middeleeuwen worden direct onder het maaiveld resten van de Middelburgse Schuitvlot verwacht. Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering vanaf de 16e eeuw. De bebouwing zal niet alleen gebruikt zijn voor bewoning. Ook kunnen zich hier de resten van kleine bedrijfjes bevinden. De bebouwing is na de Tweede Wereldoorlog gesloopt. In de huidige situatie is plangebied Kleine Kerkstraat voorzien van een parkeerterrein.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
VME	kreekrug	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
LME	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	Middelburgse Schuitvlot, vestgracht
NT	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten, grondsporen e.d.)

Tabel 6. Archeologische verwachting per laag, plangebied Kleine Kerkstraat.

Resten uit de Vroege Middeleeuwen zullen als gevolg van de waterloop de Middeleeuwse Schuitvlot grotendeels zijn aangetast. In welke mate de archeologische resten uit jongere perioden zijn aangetast als gevolg van latere bodemingrepen, is niet bekend. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het voormalig KSG-terrein gebombardeerd. Mogelijk heeft de inslag van bommen verstoren teweeg gebracht aan het bodemarchief.

Plangebied Stenen Beer

Voor het uiterst westelijke gedeelte van het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruigen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen zich (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld bevinden. Voor het overige deel van plangebied geldt een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit met name de IJzertijd en Romeinse tijd op mogelijk intacte delen van het Hollandveen.

Het plangebied ligt op de in 1581 aangelegde en in 1909 gedempte Pottelaven. De ondergrond direct onder het maaiveld zal grotendeels uit in 1909 aangebrachte grond bestaan. Voor deze ondergrond geldt een lage archeologische verwachting. Alleen langs de randen van het plangebied zal de ondergrond direct onder het maaiveld bestaan uit kaden en beschoeiingen met een oudere oorsprong.

Mogelijk bevinden zich aan de oostzijde van het plangebied resten van de citadel uit 1571 in de ondergrond. Het is niet uitgesloten dat het muurwerk van deze citadel is gebruikt als onderdeel van de kademuur van de Pottehaven. Voor de oostelijke rand van het plangebied geldt dan ook een hoge archeologische verwachting voor resten van de citadel.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
IJT-RT	Hollandveen (oostelijke deel plangebied)	onbekend	grondsporen, houten funderingsresten, erfafscheidingen etc., Romeinse kalkovens
VME	kreekrug (uiterst westelijke deel plangebied)	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
NT	kreekrug/ophoging	vanaf Mv	resten van de Pottehaven (1581-1909); kadewerken en beschoeiingen; resten Citadel Alva (1571; oostzijde)

Tabel 7. Archeologische verwachting per laag, plangebied Stenen Beer (tabel 3).

De aanleg van de Pottehaven zal zeker de eventueel aanwezige vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen met een datering vanaf de Vroege Middeleeuwen in het uiterst westelijke gedeelte van het plangebied hebben aangetast. Voor het overige deel van het plangebied geldt een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit met name de IJzertijd en Romeinse tijd op mogelijk intacte delen van het Hollandveen. Het is niet precies bekend op welke diepte dit Hollandveen kan worden verwacht. De kans is echter groot dat de eventuele vindplaatsen op het veen zijn aangetast door de aanleg van de Pottehaven.

Plangebied Scheldeplein/Walstraat

Vanwege de ligging in een zone met een hoge trefkans geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen (Afzettingen van Duinkerke II). Vindplaatsen uit deze periode kunnen (behoudens ophogingen) dicht aan het maaiveld voorkomen.

Op basis van historische gegevens worden aan de Walstraat resten van vestingwerken uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd verwacht, zoals muurwerk (middeleeuwse periode) en aarden wallen, met een datering vanaf het einde van de 15e tot in het begin van de 17e eeuw. Het kan niet worden uitgesloten dat het muurwerk is gebruikt als fundering voor de jongere bebouwing in het plangebied. Ten oosten van het muurwerk en de aarden wallen (dus in het plangebied) wordt de vestinggracht verwacht. De vestinggracht zal eventuele oudere archeologische vindplaatsen op de kreekruggen hebben aangetast.

Tevens worden archeologische resten verwacht van bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten en dergelijke) met een datering in de 17e en 18e eeuw.

De resten bevinden zich (behoudens eventueel aanwezige ophogingen) dicht onder het maaiveld.

verwachte periode	geologie	diepte	archeologische resten
VME	kreekrug	vanaf Mv of onder ophoging	grondsporen
LME	kreekrug/ ophoging	vanaf Mv	stadsmuur (funderingen), wallen, vestgracht
NT	kreekrug/ ophoging	vanaf Mv	stadsmuur (funderingen), wallen, vestgracht, bebouwing (fundamenten, beerputten, waterputten, grondsporen e.d.)

Tabel 8. Archeologische verwachting per laag, plangebied Scheldeplein/Walstraat (tabel 4).

In de 19e en 20e eeuw maakte het plangebied deel uit van de scheepswerf. In 1988 zijn alle funderingen en kelders van deze scheepswerf op de kop van de Scheldewerf gesloopt. Dit geldt ook voor de nagelwerkplaats ter plaatse van het plangebied. Aangenomen wordt dat bij de sloop van de funderingen van de nagelwerkplaats ook de aanwezige oudere funderingen zijn verwijderd. Dit wordt bevestigd door de heer Hendrikse. In het plangebied worden derhalve geen archeologische resten meer verwacht.

3.2 Aanbevelingen (figuur 5)

Plangebied voormalig P.Z.C.

Voor het plangebied voormalig P.Z.C. wordt een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een archeologische begeleiding van de sloopwerkzaamheden en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen.

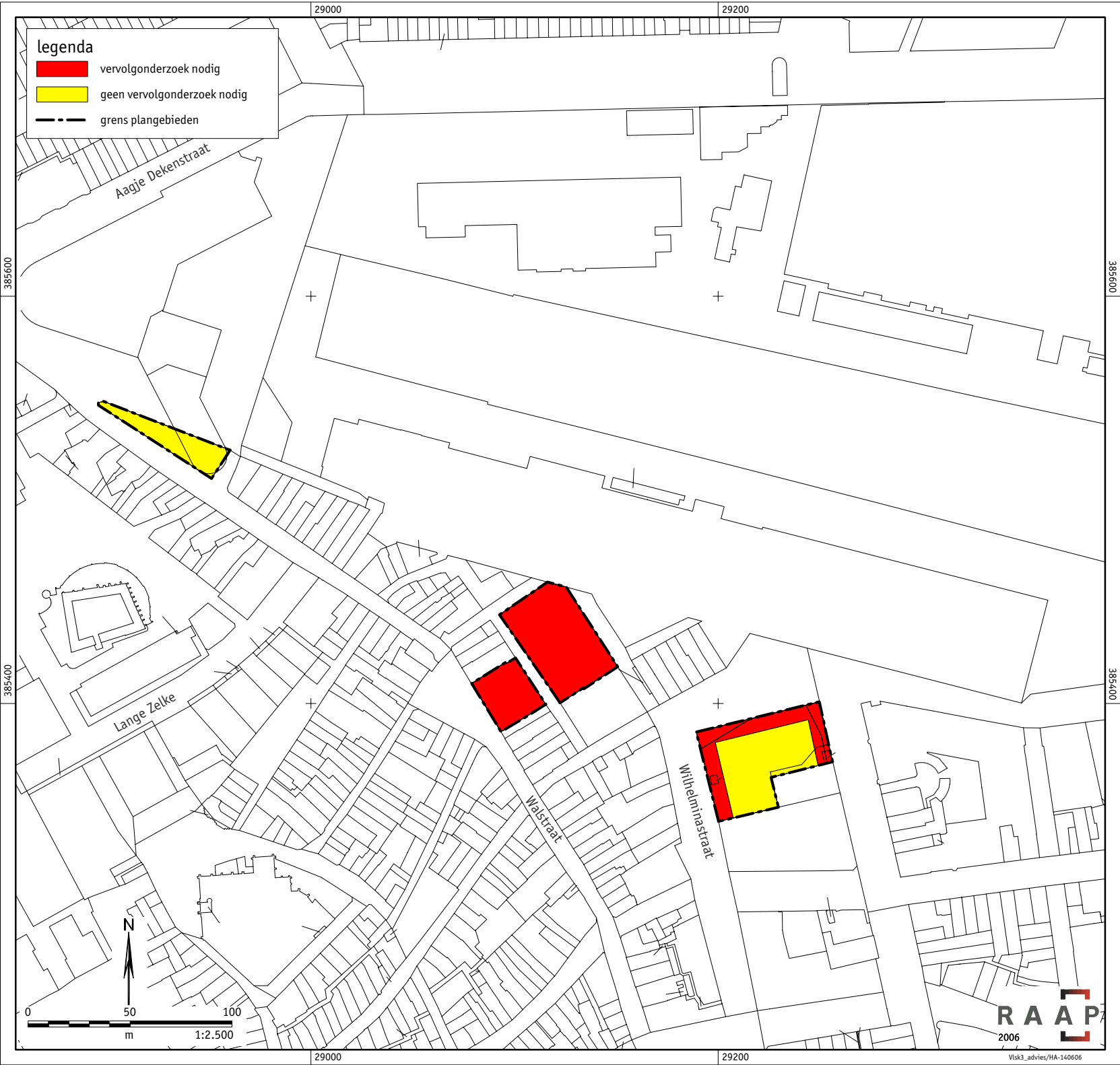
Op basis van de gegevens uit deze onderzoeken kan worden vastgesteld of een proefsleuvenonderzoek noodzakelijk is om de behoudenswaardigheid van de archeologische resten vast te stellen.

Voorafgaand aan de archeologische begeleiding van de sloop dient een Programma van Eisen te worden opgesteld door een senior-archeoloog. Geadviseerd wordt om, indien het organisatorisch en plantechisch mogelijk is, dit plangebied toe te voegen aan het reeds opgestelde Programma van Eisen voor de archeologische begeleiding van de sloop voor het voormalig KSG-terrein.

Er wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen naar eventuele vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen op de kreekruggen.

Plangebied Kleine Kerkstraat

Voor plangebied Kleine Kerkstraat wordt een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen om de dikte van de archeologische laag vast te stellen. En om te bepalen of zich in het plangebied nog resten uit de Vroege Middeleeuwen bevinden. Op basis van de

Figuur 5. Advieskaart.

gegevens uit het booronderzoek kan vervolgens een proefsleuvenonderzoek worden uitgevoerd om de behoudenswaardigheid van de archeologische resten vast te stellen. Voor aanvang van een proefsleuvenonderzoek dient een Programma van Eisen te worden opgesteld door een senior-archeoloog.

Plangebied Stenen Beer

Voor plangebied Stenen Beer wordt aanbevolen de randen van het plangebied, waar kaden worden verwacht verder te onderzoeken.

Dit is met name van belang voor de oostzijde van het plangebied om de relatie tussen de Pottelhaven en de citadel vast te stellen. Voor het opsporen van muurresten is een booronderzoek niet de geschikte methode.

Derhalve wordt een vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een proefsleuvenonderzoek aan de oostzijde van het plangebied en een archeologische begeleiding voor de overige randen van het plangebied, waar kaden worden verwacht. Voor aanvang van dit onderzoek dient een Programma van Eisen te worden opgesteld door een senior-archeoloog.

Er wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen naar eventuele vindplaatsen uit de IJzertijd t/m Vroege Middeleeuwen.

Plangebied Scheldeplein/Walstraat

Voor het plangebied Scheldeplein/Walstraat wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Literatuur

- Bloemink, W. e.a.**, 2005. Cultuurhistorische verkenning van het Spiegelkwartier (terrein van de Koninklijke Schelde Groep), *Reeks Lantschapstudies* 56, Bureau Lantschap ism Buro 02, VISTA landscape and urban design en Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland, zonder plaats.
- Burger, M.**, 2006. *Nota Archeologische monumentenzorg Walcheren 2006*. Gemeente Middelburg/Gemeente Veere/Gemeente Vlissingen, Middelburg/Veere/Vlissingen.
- DLO-Staring Centrum/Stiboka**, 1994. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000; blad 42 West - 42 Oost en 47/48 West, Zierikzee en Cadzand/Middelburg*. DLO-Staring Centrum/Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Kempen, van P.A.M.M.**, 2002. Plangebied Oude Markt-Spuistraat, Gemeente Vlissingen, een archeologische verwachtingskaart. *RAAP-Rapport 809*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Klerk, A.P. de**, 1992. Vlissingen. In: C. Koeman & J.C. Visser (red.); *De Stadsplattegronden van Jacob van Deventer. Map 7 Nederland, Zeeland*. ROBAS Producties, Landsmeer.
- Kruijf, T. de, e.a. (redactie)**, 2004. *Atlas van historische vestingwerken in Nederland: Zeeland*. Walburg Pers/Stichting Menno van Coehoorn, Zutphen/Utrecht.
- Noordegraaf, L.**, 1985. *Spectrum/Sijthoff atlas van de Nederlandse Marktsteden*. Het Spectrum/A.W. Sijthoff, Utrecht/Antwerpen/Amsterdam.
- Provincie Zeeland**, 2004. *Handleiding Programma's van Eisen Zeeland*. Provincie Zeeland, Middelburg.
- RGD**, 1972. *Geologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000; blad Walcheren*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Rietkerk, M.**, 2006. Voormalig KSG-terrein te Vlissingen, Gemeente Vlissingen, Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek, *RAAP-rapport 1284*. RAAP Archeologisch Adviesbureau Amsterdam.
- ROB**, 2005. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) versie 2.1*. Ontleend aan <http://www.archis.nl>.
- Sakkers, H.**, 2004. *Vesting Vlissingen. Een veranderende vormgeving door de eeuwen heen*. Stichting Bunkerbehoud, Middelburg.
- Saricon**, 2005. *Vooronderzoek Conventionele Explosieven Terrein van de Koninklijke Scheldegroep te Vlissingen*. Saricon, Heerjansdam.
- Stiboka**, 1986. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000; blad 48 (gedeeltelijk), Middelburg*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Gebruikte afkortingen

AMK	Archeologische Monumentenkaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
GAV	gemeentearchief Vlissingen
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KSG	Koninklijke Scheldegroep
Mv	maaiveld
PvE	Programma van Eisen
PZC	Provinciale Zeeuwse Courant
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
WAD	Walcherse archeologische Dienst
ZAA	Zeeuws Archeologisch Archief

Verklarende woordenlijst

bastion	Vijfhoekige aarden of stenen uitbouw van een verdedigingswerk naar oorspronkelijk Italiaans ontwerp, voornamelijk voor het bestrijken van de aanliggende courtines.
citadel	Zelfstandig verdedigbaar vestingwerk bij of in een stad met als doel de inwoners van de stad onder bedwang te houden.

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. De ligging van de plangebieden (gearceerd) ten zuiden en oosten van het reeds onderzochte voormalige KSG-terrein (onderbroken lijn) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terrein (blauw) en IKAW; inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Globale ligging van de plangebieden (onderbroken lijn) op de kaart van Vlissingen in 1649 door J. Blaeu.

Figuur 3. Projectie van de plangebieden (onderbroken lijn) op de kadastrale minuut uit 1824.

Figuur 4. Resultaten bureauonderzoek.

Figuur 5. Advieskaart.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Archeologische verwachting per laag, plangebieden Voormalig P.Z.C. en Kleine Kerkstraat.

Tabel 3. Archeologische verwachting per laag, plangebied Stenen Beer.

Tabel 4. Archeologische verwachting per laag, plangebied Scheldeplein/Walstraat.

Tabel 5. Archeologische verwachting per laag, plangebied Voormalig P.Z.C.

Tabel 6. Archeologische verwachting per laag, plangebied Kleine Kerkstraat.

Tabel 7. Archeologische verwachting per laag, plangebied Stenen Beer (tabel 3).

Tabel 8. Archeologische verwachting per laag, plangebied Scheldeplein/Walstraat (tabel 4).